

УДК 631.115.8

РАДЬКО В.І., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЗВИТОК КООПЕРАЦІЙНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

У статті розкрито основні питання розвитку кооперативного руху у сільському господарстві та визначено основні його тенденції в Україні.

Ключові слова: кооперація, кооператив, виробництво, прибуток, ефективність.

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки України значною мірою залежить від ситуації в агропромисловому комплексі. Адже його підприємства не тільки виробляють продукти харчування та іншу продукцію, а й забезпечують продовольчу безпеку країни. Але, на жаль, останнім часом більшість сільськогосподарських товаровиробників знаходяться в тяжкому фінансово-матеріальному стані. Брак необхідних матеріальних ресурсів, висококваліфікованих фахівців та дефіцит обігових коштів не дозволяють аграріям самотужки вийти із ситуації. Все це ще більше загострилося в умовах світової фінансової кризи, коли до всього додалася ще одна проблема – зростання вартості кредитних ресурсів.

Тому на сучасному етапі розвитку аграрної сфери необхідно приділяти увагу пошуку інноваційних підходів для підвищення економічної ефективності та забезпечення виробничими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над вирішенням цих актуальних питань працюють відомі вчені-аграрії: Андрійчук В.Г., Галушко В.П., Губський Б.В., Зіновчук В.В., Ільчук М.М., Крисальний О.В., Малік М.Й., Мочерний С.В., Пархомець М.К., Свиноус І.В., Саблук П.Т., Ситник В.П. та інші фахівці. Але ці питання залишаються актуальними, і ситуація вимагає розробки рекомендацій щодо способів та методів їх вирішення.

Саме цим і обґрунтовується вибір теми дослідження, що полягає у вивченні передового досвіду вирішення питань функціонування товаровиробників в умовах кооперації.

Мета дослідження – озагальнити теоретико-методичні підходи до трактування терміна «кооперація» та охарактеризувати стан розвитку кооперативних відносин в Україні.

Матеріал і методика досліджень. Дослідження проведені із застосуванням діалектичного підходу до явищ, що вивчалися, згідно з яким, всі сторони життя суспільства, як єдиного організму, повинні розглядатися у взаємодії, взаємозв'язку, в процесі їх розвитку, відмирання старих і виникнення нових форм господарювання. Для вирішення поставлених завдань в ході дослідження використовувались такі методи: абстрактно-логічний, системного аналізу, монографічний,

розрахунково-конструктивний, елементи економіко-математичних методів і методів статистики.

За допомогою методу наукової абстракції, разом з методами синтезу і аналізу в ході дослідження узагальнено та обґрунтовано визначення кооперації, вивчено та узагальнено засади діяльності кооперативів і здійснено їх класифікацію. Застосування цих методів має місце також за обґрунтування поняття і засад безприбутковості діяльності кооперативів та вивчення можливостей вдосконалення нормативно-правової бази їх функціонування.

Результати досліджень та їх обговорення. Проблеми, що притаманні більшості сільськогосподарських товариств, мають певні риси схожості. Традиційні методи господарювання не дозволяють провести певні кардинальні заходи стосовно підвищення економічної ефективності. Для запровадження сучасних прогресивних технологій організації виробництва та управління необхідно залучати додаткові вкладення, що в сучасних умовах також важкодоступно. Утворюється замкнене коло, яке дуже складно розірвати.

Одним з найбільш оптимальних виходів із цієї ситуації є розвиток коопераційних відносин та створення кооперативів. Вони дозволяють забезпечити формування необхідного обсягу ресурсів та концентрацію виробництва, що може позитивно впливати на прибутковість діяльності. Залучення капіталу відбувається за рахунок об'єднання земельних площ, майнових паїв, пайових внесків та інших можливих способів залучення додаткових ресурсів. Концентрація виробництва в одній формі господарювання дозволяє сформуванню великі товарні партії продукції, що можуть бути реалізовані за ціною порівняно вищою, ніж склалася на ринку.

За визначенням, наведеним в економічній енциклопедії, «сільськогосподарська кооперація» – це вид підприємницької діяльності, що базується на об'єднанні ресурсів (фізичних, розумових і матеріальних) для досягнення спільної мети. ...Кооперація у сільському господарстві економічно вигідна (середні витрати зменшуються, а масштаби бізнесу та його ефективність зростають, внаслідок чого її учасники одержують більший прибуток). Доцільність її обумовлена отриманням

прибутку від переробки та маркетингових операцій, додаткових послуг, міцних ринкових позицій, оскільки кооперація створює своїм членам найсприятливіші умови торгівлі й ціноутворення, забезпечення конкурентоспроможності та зменшення ризику [3].

Більш уточнене визначення кооперації наведено в сучасному економічному словнику: «кооперація – це об'єднання фізичних осіб на основі добровільного членства для колективного підприємництва; універсальна форма організації спільного або взаємоузгодженого виробництва з участю іноземних партнерів двох або декількох країн, заснована на розподілі виробництва продукції, комерційній співпраці, взаємній гарантії ризиків, спільному захисті інвестицій і промислових секретів» [6].

На думку В.В. Зіновчука, «кооперація – це процес добровільного об'єднання зусиль і ресурсів суб'єктів, зацікавлених у досягненні певних соціально-економічних результатів, які можливо отримати лише або швидше за допомогою групових дій. Таким чином, цілеспрямовані дії групи суб'єктів, об'єднаних спільним економічним інтересом, складають суть процесу кооперації» [4].

Як вважають П.Т. Саблук, В.П. Ситник, М.Й. Малік, О.В. Крисальний та інші, у зв'язку із прийняттям Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" постало три завдання. Перше полягає у визначенні теоретичних і методологічних основ кооперування сільськогосподарських товаровиробників в умовах ринкової економічної системи, фундаментальних принципів кооперації та їх сучасної інтерпретації. Друге завдання пов'язане з узагальненням досвіду сільськогосподарської кооперації розвинутих країн (на прикладі Франції, Німеччини, США та ін.) з окресленням особливостей організаційної побудови та управління кооперативними підприємствами, методів забезпечення фінансової стабільності тощо. Третє спрямоване на відродження сільськогосподарської кооперації в Україні, обґрунтування основних напрямів її розвитку. Особливу увагу слід приділити створенню правової бази розвитку сільськогосподарської кооперації з урахуванням міжнародного досвіду [7].

На думку М.К. Пархомця, в Україні кооперативна ідеологія потрапила із Західної Європи. Першими селянськими організаціями з ознаками справжніх кооперативів стали споживчі та кредитні товариства. На початку 70-х років XIX ст. функціонувало вже 20 споживчих товариств у Центральній, Східній та Південній Україні. Перше кредитне товариство було засноване у Полтаві в 1869 р. [5]. Автор особливо наголошує на німецькому досвіді сільськогосподарської інтеграції та кредитної кооперації, яка тісно пов'язана з мережею місцевих банків Райффайзенського союзу – об'єднанням колишніх кредитних товариств. Там понад 700 місцевих кооперативних банків поєднують своє основне призначення з матеріально-технічним постачанням і маркетингом сільськогосподарської продукції. Їхніми послугами користуються близько 2,5 млн членів-клієнтів, що становить 75% від загальної кількості усіх кооператорів країни. Загальний товарообіг райффайзенських місцевих банків, що займаються постачанням і маркетингом сільськогосподарської продукції, досягнув 3,8 млрд німецьких марок на рік [5].

За даними В.П. Галушка, в сільському господарстві країн Західної Європи переважають кооперативні форми господарювання. Так, у Швеції на ранніх етапах кооперативного руху перевага надавалася створенню кооперативів-пайовиків, членами яких могли бути не тільки індивідуальні громадяни, а й ферми, підприємства, корпорації, інші кооперативи та створені ними союзи. Але така організаційна форма управління виробництвом мала цілий ряд недоліків, основними з яких були значні ускладнення з опрацюванням тактичних рішень, для прийняття яких потрібна була згода загальних зборів пайовиків [1].

За даними Б.В. Губського, у США кооперативи збувають до 40% усієї фермерської продукції, в тому числі молока – 85%, зерна – 43, овочів і фруктів – 30, бавовни – 35, худоби і м'яса – 10%. В Японії через кооперативи реалізується щорічно понад 60% рису, 85 – інших зернових, 45 – молока, 90 – фруктів, 44 – овочів, 80 – яловичини, 38% – свинини. В Австралії і Новій Зеландії в такий спосіб збувається 50% молока і до 20% вовни [2].

В Україні також розвивається кооперативний рух у сільській місцевості. Але, на жаль, він не такий потужний як у світі, а основні тенденції його розвитку не завжди позитивні. Так, протягом 2004-2010 рр. чисельність сільськогосподарських виробничих кооперативів зменшилася на 647 – з 1198 до 551, або на 54,0% (табл. 1).

Площа сільськогосподарських угідь у виробничих кооперативах у 2010 р складала 941,3 тис. га, що на 1199,3 тис. га менше, ніж у 2004 р., або на 56%. При цьому середній розмір виробничого кооперативу змінився несуттєво, зменшившись протягом 2004-2010 р. на 79 га або 4,4% і у 2010 р. склав 1708 га.

Таблиця 1. – Основні показники діяльності виробничих кооперативів в Україні

Показник	Рік				2010 р. до 2004 р., %
	2004	2006	2008	2010	
Загальна чисельність	1198	845	708	551	46,0
Площа сільськогосподарських угідь, тис.га	2140,6	-	1145,2	941,3	44,0
в тому числі:					
- на один кооператив, га	1787	-	1618	1708	95,6
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб	134941	82253	49843	37274	27,6
у тому числі					
- у рослинництві	80297	46492	28707	21891	27,3
- у тваринництві	54644	35761	21136	15383	28,2

Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві в досліджуваній організаційно-правовій формі господарств, зменшилась на 97667 осіб, або на 72,4%. При цьому темпи зменшення у рослинництві та тваринництві були схожими – 72,7 і 71,8% відповідно.

Одним з узагальнюючих показників, що відображають ефективність діяльності виробничих кооперативів, є сума прибутку, яку отримано від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг. Незважаючи на зменшення чисельності такої форми господарювання, площу їх сільськогосподарських угідь та чисельність працівників, сума прибутку отриманого від реалізації сільськогосподарської продукції, зростає на 232,3 млн грн. – з 32,7 у 2004 р. до 265 млн грн. у 2010 р., або в 8,1 рази (рис.1).

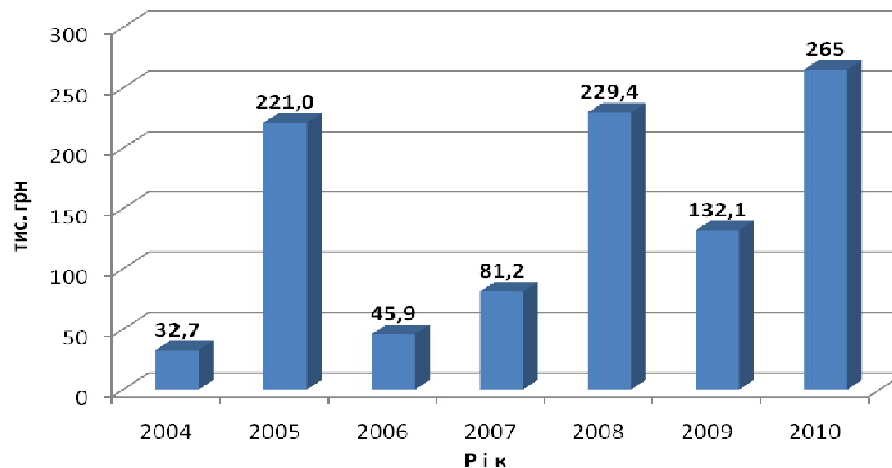

Рис.1. Прибуток виробничих кооперативів від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн грн.

На особливу увагу заслуговує зарубіжний досвід розвитку кооперативного руху та функціонування кооперативів у різних сферах діяльності. Так, у США товаровиробники молочної сировини, що входять до складу 5 найбільших кооперативів, забезпечують близько 39,8% загального обсягу виробництва в країні.

Висновки. Світовий досвід розвитку кооперативного руху в сільськогосподарському виробництві свідчить про його ефективність. Поєднання інтересів багатьох фізичних та юридичних осіб та концентрація капіталу призводять до утворення синергійного ефекту за рахунок ефекту масштабу. Це є однією з важливих цілей та мотивацій у процесі створення кооперативів. Враховуючи, що значна частина сільськогосподарської продукції, особливо молока, картоплі, в Україні виробляється у приватному секторі, то саме така форма господарювання може створити необхідні передумови для підвищення економічної ефективності виробництва та забезпечити продовольчу безпеку країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галушко В.П. Економіка світового сільського господарства / В.П. Галушко – К.: НАУ, 1996. – 514 с.
2. Губський Б.В. Аграрний ринок / Б.В. Губський – К.: Нора-прінт, 1998. – 184 с.
3. Економічна енциклопедія у трьох томах / Ред. кол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000-2002. – Т.2. – 848 с.
4. Зіновчук В. В. Організаційні форми сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук – К.:Логос, 1999. – 256 с.

5. Пархоμεць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах / М.К. Пархоμεць – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 346 с.
6. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг та ін. – 2-е изд. испр. – М.: Инфра-М, 1999. – 479 с.
7. Сільськогосподарська кооперація: суть та проблеми розвитку в Україні. — К.: ІАЕ УААН, 1999. — 166 с.

Развитие кооперативного движения в сельском хозяйстве

В.И. Радько

В статье раскрыты основные вопросы развития кооперативного движения в сельском хозяйстве и определены основные его тенденции в Украине.

Ключевые слова: кооперация, кооператив, производство, прибыль, эффективность.

Cooperative movement development in agriculture

V. Radko

The paper reveals the key issues of the cooperative movement in agriculture and defines its basic trends in Ukraine.

Key words: cooperation, cooperative production, profits, efficiency.